

DORĐE HRISTOV¹

Univerzitet u Beogradu, Institut za filozofiju i društvenu teoriju

DELEZOVA ISTORIJA FILOZOFIJE

Sažetak: U ovom radu ću predstaviti i analizirati istoriju filozofije Žila Deleza, sa posebnim osvrtom na odnos Delezove „manjinske“ istorije filozofije i autorovog kasnijeg filozofskog stvaralaštva. Cilj rada je da ukaže na ambivalentnost ovog odnosa. Iako Delez deli filozofe na „većinske“ i „manjinske“, pokazaću da oba tipa filozofa igraju konstitutivnu ulogu u formiranju njegove filozofije. Ambivalentnost Delezove istorije filozofije manifestuje se prvenstveno u statusu neprijateljskog, „većinskog“ filozofa. No, uprkos mnoštvu „neprijateljskih“ filozofa, Hegel ima poseban značaj unutar Delezove istorije filozofije. Hegel je jedini filozof kojeg Delez nije težio da reinterpretira i integriše unutar svog filozofskog korpusa, čime ovaj „neprijatelj“ stiče poseban značaj za shvatanje kako Delezove istorije filozofije, tako i njegovog filozofskog stvaralaštva uopšte.

Cljučne reči: Delez, Hegel, istorija filozofije, manjinski filozof, većinski filozof, filozofski neprijatelj

ISTORIJA FILOZOFIJE KAO FORMA REPRESIJE

Istorija filozofije, prema Hegelu, sačinjava ujedno i samu filozofsku praksu.² Osoba koja se osmeli na put studiranja istorije filozofije istovremeno se uči samoj filozofiji. Hegel daje primer razlike između filozofskog znanja i religijskog osećanja, upoređujući njihov odnos sa naučnom i istorijskom analizom ovih fenomena. Prema Hegelu, istorija filozofije za svoj predmet uzima filozofsku misao, čime njena istorija nije ništa drugo do sadržaj filozofskog

¹ E-mail adresa autora: george.hristov@ifdt.bg.ac.rs

² Hegel, G. V. F., *Istorija filozofije 1*, str. 13.

znanja. Za razliku od istorije filozofije, istorija religije za svoj predmet ima spoljašnje okolnosti religijske sadržine koja sama ostaje nepromenjiva.³ Istorija religije ispituje fenomene kao što su širenje religijske vere, nastanak novih i izumiranje starih dogmi, religijske debate i detalje teoloških transformacija tokom vremena. Ali učenje ovih činjenica ne dotiče samu sadržinu religijskog duha. Na primer, prema Hegelu hrišćanstvo se u svojim temeljnim principima nije mnogo promenilo od svog nastanka, posebno kada se uporedi sa transformacijama koje su označile istoriju filozofije.⁴ Drugim rečima, za razliku od istorije filozofije, čija je istoričnost suštinski predmet samog filozofskog mišljenja, istorija religija nije isto što i sadržina religijskog osećanja. Po tome se može zaključiti da istoričar religije izučavanjem svog predmeta ne postaje nužno religiozna osoba, ali da istoričar filozofije samim činom suočavanja sa materijalom svog izučavanja takođe stiče i filozofsko znanje.

Hegelova karakterizacija zanata pisanja istorije filozofije može se primeniti i na Delezovu sliku sopstvene filozofske geneze. Delez je jedan od retkih postmodernih mislilaca koji je svoju misao svesno posmatrao kao izdanak suočavanja sa materijalom istorije filozofije. Njegovi paragrafi o stoicima, Dunsu Skotu, Platonu, kao i monografije o Hjumu, Spinozi, Kantu, Lajbnicu, Niču i Bergsonu, ujedno predstavljaju pokušaj pisanja istorije filozofije na jedan nov, za postmodernu doba, specifičan način. No, uprkos novom stilu pisanja istorije filozofije, kao i za Hegela, taj rad je prema Delezu pretpostavka za samu praksu filozofskog mišljenja. Naravno, Delez polazi od toga da se ove dve prakse mogu i moraju razlučiti:

„Postoji velika razlika između pisanja istorije filozofije i pisanja filozofije. U prvom slučaju, mi studiramo strele ili oruđa velikih mislilaca, trofeje i plen, kao i otkrivene kontinente. U drugom slučaju, mi pokušavamo da naoštrimo sopstvene strele, ili da sakupimo strele koje nam se čine najpoželjnijim, kako bismo ih

³ Isto, str. 16.

⁴ Isto.

poslali u drugom smeru, čak i ako je daljina koju će one preći mnogo kraća.“⁵

Uprkos ovoj „velikoj“ razlici, dve prakse su za Deleza, kao i u Hegelovim očima, međusobno uslovljene. Kad uzmemo u obzir ono što bi Hegel nazvao „spoljašnje, istorijske uslove“⁶ filozofije, ovaj odnos svoje korene ima u intelektualnom miljeu u kojem je Delez stasavao kao filozof. Kako Danijel Smit naglašava, bavljenje filozofijom u Francuskoj, u vreme kada je Delez studirao, podrazumevalo je intenzivni rad unutar polja istorije filozofije. Međusobna uslovljenost prakse filozofiranja i bavljenja istorijom filozofije bila je „institucionalna stvarnost“.⁷

„Kako bi položili državni ispit [*agrégation*], koji je studente zvanično osposobljavao da predaju u srednjim školama, francuski studenti filozofije bili su u obavezi da 'obavljaju' duboka čitanja klasičnih tekstova iz istorije filozofije, od Platona i Aristotela, do Dekarta i Kanta, i dalje...“⁸

Delez je u prvom redu proizvod francuskog sistema filozofskog obrazovanja. On je stasao u miljeu u kojem je važno pravilo: da bi se postalo filozofom bilo je neophodno proći kroz školu istorije filozofije. No, kada Delez opisuje ovu školu, njegova slika je prilično negativna. Prema njemu, tadašnje studije istorije filozofije bile su „strahovita škola zastrašivanja“.⁹

„Ja pripadam generaciji, jednoj od poslednjih generacija, koju su do smrti premlatili istorijom filozofije. Istorija filozofije poseduje očiglednu represivnu funkciju unutar filozofije. 'Ne smeš pričati u svoje ime ukoliko nisi prvo pročitao to i to, ako nisi čitao ovoga o

⁵ Deleuze, G., *Difference and Repetition, Preface to the English Edition*, str. xv.

⁶ Hegel, G. V. F., *Istorija filozofije 1*, str. 48.

⁷ Smith, D. W., *Deleuze and the History of Philosophy*, str. 14.

⁸ Isto.

⁹ Delez, Ž.; Parnet, K., *Dijalozi*, str. 23.

ovome i onoga o onome'. Mnogi iz moje generacije nikad nisu bili u stanju da se oslobode ovakve prakse.“¹⁰

Istorija filozofije poseduje „represivnu funkciju“, ona služi da zastraši, da „premlati“ i vodi, kako Delez tvrdi o svojim kolegama, u intelektualnu smrt. Filozofski pojmovi i ideje izazivaju strepnju, njihova dubina, opskurnost, kao i lavirint njihovih odnosa parališu studenta filozofije. Razlog za to je da student stoji u podređenoj poziciji prema autoru, dok se njegova kompetencija prvenstveno ogleda u sposobnosti referisanja na autoritet. Pred ovim autoritetima nalazi se profesor koji nameće formu „bavljenja“ filozofijom: Ne smeš govoriti u svoje ime, samo u ime drugih; što podrazumeva da svaka ideja ili pojam moraju nositi pečat autoriteta: Platon, Aristotel, Dekart, Hegel, itd. Zadatak studenta filozofije je time blisko praćenje misaonog toka autoriteta. Delez iz ovoga izvodi i jedan dublji odnos između istorije filozofije i represije — zapravo jedan filozofski argument — tvrdeći da je slika mišljenja filozofije konstituisana po modelu autoriteta uopšte:

„Otuda značaj pojmova kao što su univerzalnost, metoda, pitanje i odgovor, suđenje, priznanje ili rekognicija, prave ideje, uvek imati prave ideje. Otuda značaj tema kao što su republika duhova, istraživanje razuma, sud uma, čisto „pravo“ na mišljenje, sa ministrima unutrašnjih poslova i funkcionerima čistog mišljenja. Filozofija je prožeta planom da postane službeni jezik čiste države.“¹¹

No, uprkos Delezovom uspostavljanju ontološkog odnosa između istorije filozofije i političkog autoriteta, koji će ponajviše vezati za samog Hegela kao „državnog mislioca“¹², Delez će takođe zastupati tezu da istorija filozofije služi kao „neophodno šegrtovanje“¹³ za sposobnost filozofiranja. Time je, čak i prema Delezu, represivna funkcija istorije filozofije neophodni uslov

¹⁰ Deleuze, G.; Parnet, C., *Negotiations*, str. 5.

¹¹ Delez, Ž.; Parnet, K., *Dijalozi*, str. 23.

¹² Deleuze, G.; Guattari, F., *Milles Plateaux*, str. 328.

¹³ Deleuze, G.; Parnet, C., *L'Abécédaire de Gilles Deleuze*, b.s.

postajanja filozofom. Dakle, u momentu kada je sâm Delez zauzeo poziciju „profesora filozofije“, on je prihvatio svoju istoriju, to jest, „školu zastrašivanja“. No, ovo pomirenje sa „hegelijanskim“ stavom neće Deleza sprečiti da, nakon što je stekao poziciju filozofskog autoriteta, ovu poziciju koristi kako bi se obračunao sa ličnom istorijom stasavanja, pa tako i sa samom istorijom filozofije. Delez čini ovo na dva načina. Prvi se sastoji u njegovom projektu pisanja „manjinske“ istorije filozofije, kao reakciji na istoriju filozofije koju je on morao proći. Ovakav korak podrazumeva isticanje autora čije su filozofije u njegovo vreme bile nesrazmerno manje zastupljene od onih koje su tada bile u opticaju. Drugi način sastoji se u pristupu čitanja samih filozofa, bilo da se radi o „većinskom“ ili „manjinskom“ tipu. Delez je poznat po svojim originalnim i idiosinkratičnim čitanjima filozofskih autora, praksa koju je on sam nazvao „sodomijom“. Prisećajući se svojih studentskih dana i „škole zastrašivanja“, Delez piše kako je

„glavni način kako sam se tada borio sa time [je bio] da posmatram celokupnu istoriju filozofije kao formu sodomije, (ili što je isto) kao formu bezgrešnog začeca. U mojim očima je to podrazumevalo da uzmem autora od pozadi i da mu napravim dete koje bi bilo njegov potomak, ali koje bi isto tako bio monstrum. Bilo je bitno da to dete bude njegovo dete, pošto je autor zapravo morao da kaže sve što sam ja želeo da kaže. Ali dete je isto tako moralo biti monstrum, pošto je rezultiralo iz raznih vrsta premeštanja, pomeranja, izmeštanja i tajnih radijacija u kojima sam veoma uživao.“¹⁴

Iz ovog razloga su Delezovi istorijsko-filozofski tekstovi ujedno i tekstovi koji pokazuju razvoj njegove filozofije, i nije lako razlučiti ko zapravo govori: autor o kome Delez piše ili sâm Delez. Ovim je Delez izbegavao da govori u svoje ime, razvijajući sopstvenu filozofiju u ime autora o kojem je pisao. Time je pak vršio jedno „manjinsko“ čitanje autora, drugim rečima, razvijao je interpretacije koje su podrivale dominantna čitanja ovih mislilaca. U

¹⁴ Deleuze, G.; Parnet, C., *Negotiations*, str. 6.

sledećem ću se osvrnuti na ovaj posebni karakter Delezovog pisanja istorije filozofije.

„MANJINSKA“ ISTORIJA FILOZOFIJE

Delezovo suočavanje sa istorijom filozofije je u prvom redu obračun sa idejom istorije. Nakon Drugog svetskog rata Francuska je bila preplavljena kritikama ideje istorije i istoricizma, oličene na primer u Liotarovom otklonu od „velikih narativa“ ili Fukoovoj ideji genealogije kao kontraistorije. U ovom miljeu stasava i Delez kao filozof, koji će kroz svoju karijeru pokazati kontinuirani antagonizam spram ideje istorije. Njegova kritika istorije je primenjiva i na sâmu istoriju filozofije kojom je u njegovo vreme dominirao klasični kanon autora kao što su Aristotel, Platon, Kant ili Hegel. Tadašnja intelektualna atmosfera bila je okarakterisana vladavinom takozvana tri „H“: Hegel, Huserl i Hajdeger.¹⁵ Iako, kako to Smit tvrdi, Delez nije pisao o ova tri filozofa¹⁶, njegov razvoj je bio okarakterisan pokušajem otklona od sveprisutnog uticaja ovih autora. Ali Delezov najveći neprijatelj i filozof prema kojem će (barem deklarativno) gajiti najviše animoziteta kroz svoj rad bez sumnje bio je Hegel.

Kao što je gore navedeno, Hegelov istorijski pristup filozofiji ujedno pretpostavlja i bavljenje filozofijom. Delez se svakako slaže sa tezom da istorija filozofije predstavlja uslov prakse filozofiranja, no on u svim drugim tačkama namerno čini otklon od Hegelove slike ove istorije. Ko je čitao Hegelovu *Istoriju filozofije* shvatiće da se ovde radi o jednom „velikom narativu“, koji je okarakterisan linearnim tokom razvoja i koji predstavlja interiornost razvoja duha u formi mišljenja.¹⁷ Iako Hegel smatra da ličnosti i karakter „aktera“ ove istorije, dakle samih mislilaca, ne nose isti značaj kao što je to slučaj u političkoj istoriji sveta — Aristotelov karakter je malo bitan za filozofski sistem, dok je Perikleov karakter sastavni element

¹⁵ Smith, D. W., *Deleuze and the History of Philosophy*, str. 16.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Hegel, G. V. F., *Istorija filozofije 1*, str. 10.

njegovog političkog delanja¹⁸ — Hegel ipak u ovoj istoriji prepoznaje „heroje misaonog uma“¹⁹, kao i filozofske sisteme čiji principi stoje u hijerarhijskom odnosu. Dakle, sami sistemi filozofije igraju ulogu „aktera“ u istoriji filozofije i za Hegela postoji velika razlika između, sa jedne strane, Platonovog i Aristotelovog filozofskog opusa i, sa druge strane, filozofije jednog Lukrecija.²⁰ Štaviše, Hegel ovom razvoju filozofskih sistema pripisuje univerzalni i ontološki značaj, dok sama istorija filozofije poseduje svrsishodni put koji preko Hegelovih savremenika, kao što su Kant i Šeling, vodi u samu Hegelovu filozofiju, dakle u misao sâmog autora istorije filozofije.

Sa jedne strane, ironično je ovde prebaciti Hegelu da celokupnu istoriju filozofije podvodi ideji razvoja koja vrhuni u njegovom sistemu, kada to čini i sam Delez, koji je reinterpretirao druge mislioce u skladu sa interesima sopstvene filozofije. No, ovde se ne radi samo o činjenici da filozofi, kada pišu o drugim filozofima, nameću interpretacije koje korene u njihovim idejama, već i u tome da Hegel, kako svoje prethodnike, pa tako i sebe, čita u skladu sa „većinskim“ modelom mišljenja. Pod „većinom“ Delez ne podrazumeva činjenicu puke numeričke superiornosti, već dominantni model po kojem se mišljenje shvata – radi se dakle o postuliranju slike mišljenja na osnovu koje postoji jedan i jedini ispravan način mišljenja (uzmimo za primer Hegelovu kontinuiranu kritiku razumskog mišljenja kao forme koja je inferiorna u poređenju sa spekulacijom).²¹ Kako Delez piše „nema istorije, sem istorije većine“²², što svakako važi i za samu istoriju filozofije. Nasuprot modelu pisanja istorije koji promovise većinu, to jest, dominantne misaone forme, pa time i sliku mišljenja koja pretendira na većinsku moć, Delez pokušava da ukaže na manjinske struje unutar istorije filozofije. Njene figure nisu vezane za sisteme čija misaona struktura

¹⁸ Isto, str. 9.

¹⁹ Isto.

²⁰ Hegel, G. V. F., *Istorija filozofije 2*, str. 243.

²¹ Deleuze, G.; Guattari, F., *Milles Plateaux*, str. 356.

²² Isto, str. 358.

odgovara modelu dominantne političke moći (Aristotel, Kant, Hegel), već naprotiv autorima koji su u kanonu obično igrali sporednu ulogu.

„Dakle, počeo sam od istorije filozofije, kad se ona još nametala. Nisam video kako da se iz toga izvučem. Nisam podnosio ni Dekarta, dvojnosti njegovog Cogito, ni Hegela, njegove trijade i rad negativnog. A voleo sam autore koji su izgledali kao da pripadaju istoriji filozofije, ali su uspevali da pobegnu iz nje jednim delom, ili potpuno: Lukrecije, Spinoza, Hjum, Niče, Bergson.“²³

Tako je Delez umesto Platona i Aristotela, pisao o stoicima i Lukreciju, umesto Dekarta okrenuo se Spinozi, a umesto Hegela, koji je tada neprikosnoveno vladao u Francuskoj, Niče. Istovremeno, Delez je ove autore čitao na potpuno originalan način, uzimajući ih, kako to on piše, „od pozadi“. Ovo je iznedrilo „monstrume“, kako Delez tvrdi, ali upravo je monstruozi portret filozofa²⁴ koji je Delez naslikao vodio do revitalizacije misli samog filozofa. Na primer, u Delezovo vreme u Francuskoj je Niče važio za mistika i proto-fašistu – ideja koja je davno opovrgnuta. Sličan je slučaj i sa Bergsonom, za koga Delez tvrdi da je bilo „ljudi [...] koji su mi se smejali zbog proste činjenice da sam pisao o Bergsonu“.²⁵ Delezova knjiga *Bergsonizam* doprinela je oživljavanju interesa za ovog autora.²⁶ Takođe, zahvaljujući Delezovoj interpretaciji Spinozine filozofije sa

²³ Delez, Ž.; Parnet, K., *Dijalozi*, str. 24–25.

²⁴ Delez je svoju istoriju filozofije predstavio kao galeriju portreta. On je voleo da iščita jednog autora u celini i da na osnovu ovog potpunog čitanja iznedri monografiju, kao „portret“ tog autora. Time njegova istorija filozofija nije podređena jednom principu na osnovu koje se ističu ili umanjuju određeni aspekti razvoja unutar ove istorije, već je više okarakterisana „estetskim“ susretima i težnjom da se kreira jedna originalna, ali ipak verna slika celokupne misli jednog filozofa. Iz ovog razloga je Delez istoriju filozofije uporedio sa slikarstvom. Cf. Deleuze, G.; Parnet, C., *L'Abécédaire de Gilles Deleuze*, b.s.

²⁵ Deleuze, G.; Parnet, C., *Negotiations*, str. 6.

²⁶ Cf. Smith, D. W., *Deleuze and the History of Philosophy*, str. 22.

stanovišta ideje „afekta“, danas je i ovaj autor izuzetno zastupljen kao bitna referenca filozofskih diskusija.

Izbor „manjinskih“ filozofa ipak nije bio slučajan. Naravno, ono što njih prema Delezu vezuje nije dijalektika razvoja duha, već zajedništvo pojmova koje upućuje na interes za jednu novu sliku mišljenja. „Ja vidim tajnu vezu između Lukrecija, Hjuma, Spinoze i Ničea, koja je sadržana u njihovoj kritici negativiteta, kultivaciji radosti, mržnji prema interioritetu, ideji eksteriornosti sila i odnosa, denuncijacije moći...“²⁷ Dakle, ono što je zajedničko ovim filozofima je upravo ono što su interesi Delezove filozofije. Linija „podzemne“ istorije filozofije koja vodi od stoika do Bergsona, istovremeno predstavlja metafizički milje Delezove misli:

„Ti mislioci nemaju mnogo veze jedni sa drugima – osim Ničea i Spinoze – a ipak imaju. Reklo bi se da se nešto događa među njima, različitim intenzitetima i brzinama, nešto što nije ni u jednim ni u drugima, već je zaista u jednom idealnom prostoru koji više ne pripada istoriji, a još je manje dijalog mrtvih, već se pre radi o međuzvezdanom razgovoru, razgovoru između veoma nejednakih zvezda, čija različita postajanja sačinjavaju pokretni blok koji bi valjalo uhvatiti, međulet, svetlosne godine.“²⁸

Smit tvrdi da se u ovim rečenicama javlja i veza koja spaja sve ove filozofe i sâmog Deleza, to jest, istoriju filozofije i Delezov filozofski poduhvat: „Ovde Delezov rad na istoriji filozofije i njegov razvoj metafizike razlike postaju jedno i isto, pošto upravo u ovom idealnom prostoru, kako to Delez kaže, „filozofija je postajanje, a ne istorija, ona je koegzistencija područja a ne sukcesija sistema“.²⁹

Iako su rad na istoriji filozofije i rad na sopstvenoj filozofiji dve različite stvari, gde potonji pretpostavlja prvi, ova dva napora postaju nerazlučiva sa stanovišta filozofskog pojma. Delez i ovde oponira Hegelu. Dok za Hegela istorija filozofije predstavlja razvoj i realizaciju samog pojma filozofije, po Delezu ova istorija predstavlja

²⁷ Deleuze, G.; Parnet, C., *Negotiations*, str. 6.

²⁸ Delez, Ž.; Parnet, K., *Dijalozi*, str. 26.

²⁹ Smith, D. W., *Deleuze and the History of Philosophy*, str. 30.

kolekciju pojmova koji ne poseduju univerzalni princip, već međusobno komuniciraju u a-istorijskom i idealnom prostoru mišljenja. Ovaj idealni prostor sa druge strane sačinjava problematiku filozofije koja se permanentno i iznova postulira u jednom vremenu. Svaka filozofija teži da postulira problem. Problem je pitanje koje je pretpostavka svih drugih pitanja koje možemo postaviti.³⁰ Na primer, pitanje da li verujemo u Boga ima za svoju pretpostavku pitanje kako i zašto možemo da postavimo ovo pitanje. U skladu sa ovim problemom (npr. problem ateizma) filozofija onda kreira pojam Boga kroz koji pokušavamo da pružimo rešenja. Problem time sačinjava polje imanencije, ili kako to Delez sa Gatarijem piše, sliku mišljenja koja sama nije predmet mišljenja, ali jeste pretpostavka pojmova koje jedna misao, to jest filozofija, unutar jednog vremena, može da misli:

„Polje imanencije nije pojam koji se misli ili može biti mišljen, već slika mišljenja, slika koju mišljenje sebi daje, ili drugačije rečeno, šta znači misliti, koristiti se mišljenjem i orijentisati se u mišljenju“³¹.

Ukoliko je zadatak filozofije da stvara pojmove, onda jedna filozofija nije ništa drugo do skup pojmova koje možemo da pripišemo jednom filozofu, dok je istorija filozofije kolekcija pojmova filozofije. Delez je neretko zamišljao projekat istorije filozofije kao katalogizaciju pojmova koji bi sadržao listu svih filozofa i spisak novih i originalnih pojmova koje su oni kreirali.³² Za razliku od Hegelove slike filozofije kao razvoja duha u formi misli i sukcesije korespondirajućih sistema, Delezova slika istorije filozofije predstavlja koegzistenciju svih pojmova, koji uvek iznova na drugačiji način komuniciraju u zavisnosti od problema jednog vremena. Drugim rečima, postoji Spinoza Spinozinog vremena i posebne problematike tog doba, kao što postoji Jakobijev Spinoza unutar kontroverze panteizma u 18. veku, pa tako i Delezov Spinoza

³⁰ Deleuze, G.; Parnet, C., *L'Abécédaire de Gilles Deleuze*, b.s.

³¹ Deleuze, G.; Guattari, F., *Qu'est-ce que la philosophie?*, str. 39–40.

³² Deleuze, G.; Parnet, C., *L'Abécédaire de Gilles Deleuze*, b.s.

posleratne Francuske. Spinozini pojmovi iznova odgovaraju na pitanja jednog vremena i komuniciraju sa pojmovima drugih filozofa u skladu sa problemima toga vremena. Takođe, Spinoza, Niče ili Bergson, označavaju imena koja upućuju na skup pojmova koje možemo da pripišemo njima: *conatus*, volja za moć, trajanje, itd., ali koji isto tako sačinjavaju i pojmovnik Delezove filozofije: želja, imanencija, postajanje, itd.

Delez isto tako tvrdi da filozofi kreiraju pojmove uz pomoć takozvanih konceptualnih figura, koje uspostavljaju polje imanencije. Konceptualne figure su neophodne jer filozofski mislilac nije puka empirijska osoba, vođena mnjenjima svoga doba (u ovome Delez pokazuje isti otklon od svakodnevnog mnjenja kao i Hegel³³). No, filozof isto tako nije instanca filozofskog duha u razvoju, niti pak transcendentalni ideal koji se empirijski ispoljava. Konceptualna figura je tačka kojom Delez izbegava dva ekstrema: redukciju mislioca na empirijsku osobu, pa time i filozofiju na mnjenje svakodnevnice, i svođenje misaonog aktera na instancu nekih viših procesa razvoja unutar istorije filozofije. Naprotiv, filozof se transformiše u konceptualnu figuru pre nego što započne zadatak mišljenja. Primeri ovih figura su idiot, prijatelj, demon, rival, Zaratustra, buržoa, Sokrat, itd. Dekartov idiot, na primer, nije empirijska osoba svakodnevnice. Naprotiv, Dekart mora da postane idiot, mislilac koji samostalno misli i prati tok pojmova u skladu sa određenim problemom — u Dekartovom slučaju — da postigne tačku izvesnosti mišljenja. Konceptualne figure su i „heteronimi“³⁴ filozofa, dok je filozofovo ime pseudonim figure. Filozofovo ime time označava mnoštvo tački gledišta, operišući uvek drugačije sa druge tačke gledišta, to jest, sa stanovišta drugog problema. Tako postoji Dekartov idiot, ali isto tako i idiot Nikole Kuzanskog ili pak Dostojevskog. Postoji Sokrat unutar Platonovog polja imanencije, kao i Dionizije unutar Ničeovog polja imanencije, ali isto tako postoje Delezov Dekart, Platon ili Niče:

³³ Hegel, G. V. F., *Istorija filozofije 1*, str. 17.

³⁴ Deleuze, G.; Guattari, F., *Qu'est-ce que la philosophie?*, str. 62.

„U svakom slučaju, istorija filozofije teče kroz ove figure, kroz njihove primene u skladu sa poljem (imanencije) i kroz njihove varijacije u skladu sa pojmovima. Filozofija stalno oživljava konceptualne figure; ona daje njima život.“³⁵

Ovim je svaka filozofija jedno mnoštvo, bez centra koji bi fiksirao njeno mesto unutar jedne i jedinstvene istorije filozofije, pa time i unutar jedne dominantne slike mišljenja. Konceptualne figure nisu deo istorije, već elementi filozofskog postajanja. Sama kovanica „istorija filozofije“ je time zapravo oksimoron, jer se filozofska misao razvija u režimu postajanja, to jest, u idealnom prostoru koji nije više element istorijskih mnjenja. Ovim Delez vrši sličnu argumentaciju kao i Hegel, pokušavajući da odgovori na pitanje: kako je moguća istorija filozofija, ukoliko samo mišljenje nije istorijski ograničeno, dakle ukoliko mišljenje nije svodivo na misao jednog doba.³⁶ Iako obojica prave jasnu razliku između mišljenja i svakodnevnog mnjenja jednog doba, Delez, putem ideje konceptualne figure, izbegava Hegelovo rešenje u formi „velikog narativa“ interiornosti duha koji posredstvom istorije stiče svevažecu univerzalnost i povratno vrši „sud“ nad filozofskim sistemima.

PROBLEM FILOZOFSKOG NEPRIJATELJA

Delezova istorija filozofija je prvenstveno istorija manjinskih filozofa. Ona ujedno predstavlja i Delezov filozofski razvoj, kao i izvorište pojmovnika njegove filozofije. No, ovo ne znači da „većinski“ filozofi ne igraju ulogu u njegovom korpusu mišljenja. Naprotiv, iako je Delez svoj filozofski rad izneo nadovezivajući se na tradiciju „manjinskih“ mislilaca kao što su Spinoza ili Niče, svoju misao je takođe izgradio na osnovu reinterpretacije autora kao što su Platon i Kant. Delez je takođe napravio i portret Kanta, drugim rečima nije pisao knjige samo o Spinozi ili Bergsonu, već i o Kantu. Teško je poreći činjenicu da su neki od njegovih temeljnih pojmova, kao npr.

³⁵ Isto, str. 61.

³⁶ Hegel, G. V. F., *Istorija filozofije 1*, str. 21.

ideja, transcendentalno ili simulakrum, izvedeni iz njegovih čitanja većinskih mislilaca u historiji filozofije, u prvom redu, Platona i Kanta. Naravno, ovo ne bi trebalo da bude začuđujuće, pošto filozofi često zahtevaju svoje „neprijatelje“, suparnike iz historije filozofije koji služe kao meta kritike i čija misao kroz ovu kritiku postaje osnov razvijanja samog filozofskog mišljenja. Na primer, Delez je svesno istakao da je njegova monografija o Kantu „knjiga o neprijatelju“³⁷, kao što je i njegov spis o obrtanju platonizma suočavanje sa još jednim suparnikom.

Delez dakle nije isključivao „većinske“ filozofe iz svog korpusa historije filozofije, pa time ni iz svoje filozofije. Iako ih je okarakterisao kao „neprijateljske“ mislioce, oni su igrali više od negativne uloge meta kritike. Mogućnost integracije ovih antagonističkih figura sadržana je u istom metodskom pristupu kojim se Delez služio da čita filozofe koje je smatrao „prijateljima“. One su doživele istu sudbinu kao i „manjinski“ filozofi pošto su podvrgnuti istoj praksi „uzimanja od pozadi“. Naravno, pošto se Delez sasvim svesno distancirao od figura kao što su Platon i Kant, moglo bi se reći da je sodomija protiv neprijatelja i manje kontroverzni čin. Pošto je Delez svoje interpretacije Kanta i Platona svesno izveo kao subverzije, on nije pokušavao da izgradi kontinuitet sa ovim misliocima, pa su time i interpretacije ovih autora očekivani obrti i poigravanja, nešto što se ne može reći za Delezova čitanja Bergsona ili Ničea gde autor i dalje pokušava da govori „u ime“ svojih prijatelja.

Uprkos Delezovom poduhvatu reinterpretacije i integracije neprijatelja unutar svoje filozofije, pa time i njihove inkluzije u legitimne preteče svoje misli, jedan mislilac kod Deleza igra ulogu apsolutnog neprijatelja. Radi se naravno o Hegelu, prema kojem je Delez gajio kontinuirani, moglo bi se čak reći, iskarikirani prezir. Kako Slavoj Žižek piše:

„Pored Hegela, postoje tri filozofa koje Delez očigledno mrzi: Platon, Dekart i Kant. Ipak, on nalazi način da čita ovu trojicu 'protiv tradicije', da u njihovim teorijskim praksama pronađe

³⁷ Deleuze, G.; Parnet, C., *Negotiations*, str. 6.

procedure (ili pojmovnu tvorevinu, 'insceniranje' pojmova) koji nude put ka subverziji njihove 'zvanične' pozicije... Ali sa Hegelom nema ovakve procedure, Hegel je 'potpuno loš', neiskupljiv...³⁸

Žižek se poigrava sa Delezovim opisom svoje istorije filozofije kao akta sodomije, to jest, „uzimanja od pozadi“ i pita, da li je onda u slučaju Hegela Delez osetio zabranu incesta, čime možemo da zaključimo da su dva mislioca mnogo bliži jedan drugom nego što to Delez želi da prizna.³⁹ Ketrin Malabu izvodi sličan zaključak. Kako ona piše, u Hegelovom slučaju za Deleza nema „konceptualne figure“ koja bi odgovarala njegovoj filozofiji, ona se ne može shvatiti u svom mnoštvu kao što je to slučaj sa drugim filozofima, uključujući i druge Delezove neprijatelje.⁴⁰ Za Deleza je Hegel ono što on „jeste“: mislilac identiteta, negativiteta i totaliteta, razlike svedene na protivrečnosti i kretanja na istorijski proces razvoja duha. Ovde nema kreativne i ironične reinterpretacije, sve je svedeno na ono što je Delezu navodno dato.

Ali Malabu takođe zapaža da upravo ovakva potpuna negacija Hegela paradoksalno vodi do njegove povlašćene pozicije unutar Delezove istorije filozofije. Hegel nije „preobrađen“ Delezovim pojmovnim aparatom, ali upravo zbog ove činjenice, Hegel služi kao simptom Delezove filozofije i autor koji pruža privilegovan pristup Delezovoj misli.⁴¹ Ovo je ocena i drugih autora, koji su upravo kroz prizmu „neprijatelja“ čitali Delezovu filozofiju i obrnuto.⁴²

Ovakav simptomatološki pristup se može primeniti i na tematiku istorije filozofije kod dva autora. Kao i Hegel, Delez je svoj filozofski sistem izgradio kroz pomno čitanje drugih filozofa. Oba

³⁸ Žižek, S., *Organs without Bodies*, str. 41.

³⁹ Isto, str. 43.

⁴⁰ Malabou, C., *Who's Afraid of Hegelian Wolves?*, str. 116.

⁴¹ Isto, str. 135.

⁴² Videti, na primer, zbornik radova o Hegelu i Delezu koji je posvećen upravo ovoj tematici: Houle, K.; Vernon, J., *Hegel and Deleuze: Together Again for the First Time*, Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 2013.

autora nam pružaju uvid u svoju filozofsku genezu time što su kao uslov razvoja pisali i istoriju filozofije. Isto tako, oba autora, kako to Žižek pokazuje, čine ono što je česta praksa filozofskog osamostaljenja, a to je pogrešno razumevanje svojih prethodnika⁴³, drugim rečima, originalna reinterpetacija preteča čija je svrha izgradnja sopstvene filozofske misli. Iz ovog razloga se Delezov i Hegelov Kant veoma razlikuju od samog Kanta, kao što se i oni međusobno razlikuju.

No, isto tako postoji jedan Delezov Hegel, ma koliko da sâm Delez pokušava da ga izbegne. Isto tako će potonja istorija filozofija iznedriti i Hegelovog Deleza (nešto, što je npr. pokušao Žižek). Ovakvo međusobno prisvajanje kroz praksu istorije filozofije moguće je pošto se mnoštvu dodirnih tačaka koje su drugi autori pronašli kod Hegela i Deleza — problemi razlike, imanencije, razvoja, pojma, itd. — može navesti i projekat istorije filozofije. I kod Hegela i Deleza ova istorija teži da sebe ukine u svojoj istoričnosti, kako bi osigurala idealnost misli i mišljenja uopšte. Naravno, načini i pristupi dva autora su veoma različiti, i iz Delezove vizure, potpuno neusaglasivi. No, uprkos ovoj distanci i jakom antagonizmu između dva istoričara filozofije, jedna tačka koja ih spaja jeste istorija filozofije, pa tako i činjenica da ih je sama ova istorija povezala na načine koje oni sami nikada ne bi prihvatili – nešto što je, može se reći, upravo i prednost sagledavanja filozofije kroz njenu istoričnost.

LITERATURA

Deleuze, Gilles, *Difference and Repetition*, London: Continuum, 2001.

Delez, Žil; Parnet, K., *Dijalozi*, Beograd: Fedon.

Deleuze, Gilles; Parnet, Claire, *Negotiations*, New York: Columbia University Press.

Hegel, Georg Vilhelm Fridrih, *Istorija filozofije 1*, Beograd: BIGZ, 1975.

Hegel, Georg Vilhelm Fridrih, *Istorija filozofije 2*, Beograd: BIGZ, 1975.

⁴³ Žižek, S., *Organs without Bodies*, str. xix.

- Smith, Daniel W., *Deleuze and the History of Philosophy*, u *The Cambridge Companion to Deleuze*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, str. 13–32.
- Deleuze, Gilles; Guattari, Félix, *Capitalisme et schizophrénie: Mille plateaux*, Paris: Les Éditions de Minuit.
- Deleuze, G.; Parnet, C., *L'Abécédaire de Gilles Deleuze*, dostupno onlajn: <https://deleuze.cla.purdue.edu/seminars/gilles-deleuze-abc-primer/lecture-recording-2-g-m/> (pristupljeno 24.07.2023).
- Deleuze, Gilles; Guattari, Félix, *Qu'est-ce que la philosophie?*, Paris: Les Éditions de Minuit.
- Malabou, Catherine, *Who's Afraid of Hegelian Wolves?* u *Deleuze: A Critical Reader*, prir. Paul Patton, Oxford: Blackwell Publishers, str. 114–138.
- Žižek, Slavoj, *Organs without Bodies: On Deleuze and Consequences*, London and New York: Routledge, 2012.

DORĐE HRISTOV

University of Belgrade, Institute for Philosophy and Social Theory

GILLES DELEUZE'S HISTORY OF PHILOSOPHY

Abstract: In this paper, I will present and analyze Gilles Deleuze's history of philosophy, with a specific focus on the relationship between Deleuze's "minor" history of philosophy and his later philosophical work. The aim of the paper is to highlight the ambivalence of this relationship. While Deleuze categorizes philosophers into "major" and "minor" ones, I will demonstrate that both types of philosophers play a constitutive role in shaping his philosophy. The ambivalence of Deleuze's history of philosophy is primarily manifested in the status of the antagonistic "major" philosopher. However, despite the presence of numerous "major" philosophers as enemies, Hegel holds a special significance within Deleuze's history of philosophy. Hegel is the only philosopher whom Deleuze did not attempt to reinterpret and integrate within his philosophical framework, thus granting this enemy a distinct importance in understanding both Deleuze's history of philosophy and his philosophical work as a whole.

Keywords: Deleuze, Hegel, history of philosophy, minor philosopher, major philosopher, philosophical enemy

Primljeno: 10.8.2023.

Prihvaćeno: 23.10.2023.

